

Овчаренко О. М.,*докторка юридичних наук, професорка,
доцентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1641-6161>*

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ СУДОВОГО РІШЕННЯ

Анотація. Автором досліджено правову природу судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві як самостійної процесуальної гарантії реалізації конституційного принципу обов'язковості судового рішення. Проаналізовано доктринальні підходи до визначення поняття судового контролю, положення Конституції України, практику Європейського суду з прав людини та правові позиції Верховного Суду щодо змісту і функціонального призначення цього інституту. Обґрунтовано, що правова природа судового контролю у виконавчому провадженні є двоєдиною: з одного боку, повноваження суду на цьому етапі цивільного судочинства сприяють повному, швидкому й ефективному виконанню рішення суду, а з іншого – судовий контроль спрямований на дотримання й поновлення порушених прав учасників виконавчого провадження. Встановлено взаємозв'язок між принципом обов'язковості судових рішень, процесуальними повноваженнями суду та обов'язком боржника виконати судові рішення. Зроблено висновок, що здійснення судового контролю має відбуватися виключно за ініціативою учасників виконавчого провадження, що забезпечує баланс між ефективністю виконання судових рішень, принципом незалежності суду та дотриманням засад справедливого судочинства.

Обґрунтовано, що висновки щодо застосування норм права Верховного Суду у виконавчому провадженні виконують декілька функцій. По-перше, в них роз'яснюється порядок застосування окремих норм законодавства про виконавче провадження. По-друге, Верховний Суд здійснює розширене тлумачення тих норм, які є колізійними або неоднозначними при їх застосуванні. По-третє, під час судового контролю за виконанням судових рішень судом касаційної інстанції визначаються ефективні способи захисту прав учасників виконавчого провадження. По-четверте, висновки Верховного Суду щодо застосування норм права сприяють формуванню вихідних доктринальних положень в галузі цивільного судочинства, що підкреслює їх універсальне значення.

Підкреслено, що для розвитку інституту судового контролю в цивільному судочинстві важливим став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» від 21 листопада 2024 року № 4094-IX. Законом внесені зміни до ЦПК України, якими істотно посилено матеріальну й процесуальну відповідальність боржника у виконавчому провадженні, деталізовано строки і порядок розгляду судом скарг на рішення, дії та бездіяльність виконавців, підвищено діє-

вість судового контролю шляхом запровадження права суду на скасування оскаржуваних дій виконавця й нового для цивільного судочинства інструменту – звіту про виконання судового рішення, який дозволяє суду покласти додаткові обов'язки на боржника, що ухиляється від виконання рішення суду.

Ключові слова: цивільне судочинство, виконавче провадження, судовий контроль у виконавчому провадженні, принцип обов'язковості судового рішення, боржник, стягувач, відповідальність боржника у виконавчому провадженні, звіт про виконання судового рішення.

Постановка проблеми. Одним із стратегічних результатів впровадження Дорожньої карти з питань верховенства права є механізм примусового виконання судових рішень та рішень інших органів удосконалено, у тому числі через оптимізацію функціонування органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень; поступову цифровізацію виконавчого провадження; перегляд або скасування необґрунтованих мораторіїв на примусове виконання судових рішень [1]. Загальноновизнаною тезою є те, що «примусове виконання рішень суду є одним з ключових інструментів забезпечення справедливості та дотримання закону» [2]. Згідно статті 129¹ Конституції України судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд [3]. З точки зору європейських експертів, «чинна європейська нормативно-правова база визнає важливість ефективної та дієвої системи виконання рішень як основоположного чинника якості судової системи та заохочує її впровадження з метою покращення захисту прав громадян та забезпечення правової визначеності, що сприятиме подальшому вдосконаленню й розвитку суспільства і економіки» [4, с. 9]. Незважаючи на значущість даного питання, рівень виконання рішень судів в Україні традиційно залишається на низькому рівні. За даними Асоціації приватних виконавців України, у 2025 році рівень фактичного виконання судових рішень за кількістю документів становив 31,5 %, а за сумами – лише 1,5 % від загальної суми боргу [5]. Такі низькі цифри пов'язані як з вадами процедур виконання рішень судів, так і з наявністю численних мораторіїв у виконавчому провадженні, що встановлені на державному рівні, повномасштабною агресією проти України, яка унеможливує виконання рішень щодо осіб, що знаходяться на території держави-агресора, браком коштів

у Державному бюджеті України для виконання рішень проти держави тощо.

Стан дослідження. Питання судового контролю у виконавчому провадженні, а також засобів забезпечення виконання рішень судів привертають увагу вітчизняних дослідників. Зокрема, можна відзначити наукові доробки Т.А. Цувіної [6], С.О. Кравцова [7], Д.М. Сібільова, В.А. Кройтора [8], О.Б. Верби-Сидор [9], І. В. Жукевича [10] та ін. Окрім того, судовий контроль у виконавчому провадженні – це та сфера, тенденції розвитку якої значною мірою визначає судова практика, зокрема висновки Верховного Суду з питань застосування норм права, які динамічно розвиваються й дають поштовх як для законодавчих змін, так і для розвитку доктринальних узагальнень.

Повністю поділяємо думку І.В. Жукевича щодо того, що «в Україні залишається невирішеною проблема масового та системного невиконання судових рішень, які набрали законної сили, що спричиняє зневіру суспільства до національної судової системи та шкодить авторитету держави» [10, с. 139].

Професори В.В. Резнікова й В.С. Щербина визначають судовий контроль за виконанням рішень господарських судів як: «(а) інтегративний процесуальний механізм, що поєднує стадію розгляду справи та стадію виконання рішення в єдину функціональну конструкцію господарського судочинства; (б) інструмент трансформації судового рішення в економічний результат, здатний впливати на стабільність господарського обороту; (в) критерій реальної, а не формальної ефективності господарського судочинства, що дозволяє оцінювати діяльність суду не лише за процесуальними, але і за економіко-правовими показниками» [11, с. 39].

В практико-спрямованому дослідженні громадської організації «Pro Justice» зроблено висновок, що «судовий контроль в Україні залишається ключовим елементом гарантування прав і свобод, але його практична ефективність нерівномірна в адміністративному, цивільному, господарському та кримінальному процесах. Серед його принципів: (а) субсидіарність щодо виконавчого провадження (суд не підміняє виконавця, але втручається, коли без цього виконання стає ілюзорним); (б) пропорційність (інтенсивність реагування відповідає ступеню ухилення/ неефективності дій боржника та ризику нівеляції рішення); (в) ефективність (зміст заходів має бути спроможним реально зрушити виконання; формальний звіт не приймається як виконання); (г) персоніфікація відповідальності (санкції адресуються відповідальним посадовим особам, зокрема керівникам публічних боржників)» [12, с. 121; с. 17].

Доволі цікавою є позиція з цього питання Верховного Суду, що висловлена у постанові КЦС ВС від 17 вересня 2024 р. по справі № 2-1704/09: «Суд у виконавчому провадженні виконує відповідно дві основні функції: забезпечувальну і контрольну. Реалізація забезпечувальної функції відбувається через попереднє санкціонування судом найбільш важливих процесуальних виконавчих дій, вчинення яких потребує встановлення додаткових гарантій дотримання відповідних прав учасників, які й забезпечуються судом. Передача окремих питань виконавчого провадження у компетенцію суду викликана необхідністю забезпечення прав і свобод «інших» осіб, які не є учасниками виконавчого провадження, але які (права і свободи) можуть зачіпатися діями виконавця» [13].

Як ми бачимо, попри брак єдності позицій, питання сутності судового контролю викликають цікавість як науковців, так і суддів Верховного Суду.

Метою цього міні-дослідження є висвітлення останніх тенденцій розвитку законодавства й судової практики в питаннях судового контролю у виконавчому провадженні. Важливо також продемонструвати, що в цивільному судочинстві цей інструмент є беззаперечною гарантією забезпечення конституційної засади обов'язковості судового рішення. Незважаючи на наявність значної кількості наукових публікацій й правових позицій Верховного Суду, питання правової природи судового контролю у виконавчому провадженні, його способів і методів, а також перспектив удосконалення цього інституту викликають дискусії й характеризуються відсутністю єдності думок. Що і зумовлює актуальність дослідження даного напрямку.

Виклад основного матеріалу. *Правова природи судового контролю за виконанням судового рішення у цивільному судочинстві* відрізняється складністю й комплексним характером. Як вірно відзначає І.В. Черненко, «судовий контроль за виконанням судового рішення – це форма реалізації правосуддя на стадії виконання судового рішення, яка полягає в забезпеченні судом належного та повного виконання судового рішення в межах законодавчо визначеної процедури органом державної влади, фізичною або юридичною особою, які згідно із законом зобов'язані його виконати» [14, с. 162]. Існує і дещо інша позиція з цього питання, відповідно до якої «судовий контроль не є автоматичним продовженням розгляду справи після ухвалення рішення. Він доцільний тоді, коли є обґрунтовані підстави вважати, що без такого контролю рішення залишиться невиконаним, виконання буде істотно ускладненим або боржник створює перешкоди для його реалізації» (Я.О. Берназюк) [15]. На нашу думку, для чіткого визначення правової природи судового контролю за виконанням судового рішення у цивільному судочинстві важливо враховувати такі аспекти.

По-перше, відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. В силу визначеного статтями 6, 124 Основного Закону принципу поділу влади виключне право із відправлення правосуддя покладено на суди [3]. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Звідси випливає обов'язок держави не лише вчасно і якісно здійснювати правосуддя, а й забезпечувати фіналізацію його результатів, тобто дієве виконання рішень судів. Це цілком узгоджується зі сталою практикою Європейського суду з прав людини, відповідно до якої доступ до суду включає виконання судового рішення, зокрема: «... Це право було б ілюзорним, якби правова система Договірної держави допускала, щоб остаточне судові рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній із сторін. Важко собі навіть уявити, щоб стаття 6 детально описувала процесуальні гарантії, які надаються сторонам у спорі, а саме: справедливий, публічний і швидкий розгляд, і водночас не передбачала виконання судових рішень» [16]. Відтак, на нашу думку, процесуальна діяльність суду на стадії виконання рішення суду є невід'ємною

складовою процесу відправлення правосуддя, яка виникає за наявності обґрунтованих процесуальних ризиків і спрямована на забезпечення належної й добросовісної поведінки сторін під час виконавчого провадження.

По-друге, важливою в аспекті розуміння правової природи судового контролю у виконавчому провадженні є правова позиція КГС ВС від 28 травня 2019 року у справі № 905/2458/16, відповідно до якої «принцип обов'язковості судового рішення та визначений процесуальним законодавством обов'язок суду із здійснення судового контролю за виконанням судового рішення зобов'язує суди, здійснюючи оцінку тих чи інших обставин, враховувати чи сприяє вчинення будь-якої процесуальної дії (в тому числі судом) виконання остаточного судового рішення чи навпаки – перешкоджає такому виконанню. При цьому, слід зауважити на тому, що виконання судового рішення є прямим обов'язком боржника (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження»). Відтак, за наявності будь-яких сумнівів з приводу правомірності чи неправомірності вчинення виконавцем певних дій, останні підлягають оцінці з точки зору їх спрямованості на забезпечення виконання остаточного судового рішення» [17]. Таким чином, принцип обов'язковості судових рішень, передбачений ст. 129¹ Конституції України й процесуальним законодавством, знаходиться в прямому зв'язку із вимогою до боржника щодо виконання власних зобов'язань, які виникли в результаті цивільно-правових відносин. Невиконання або неналежне виконання боржником цих зобов'язань зумовлює появу спору про право цивільне, яке розв'язується судом в порядку, передбаченому процесуальним законодавством, а пізніше – передається на примусове виконання до компетентної посадової особи (державного або приватного виконавця). Відповідно, повноваження суду на етапі виконання рішення є одночасно інструментом державного примусу і гарантією реалізації законного суб'єктивного права стягувача, яке було відновлено або підтверджено за результатами судового розгляду справи. Недарма з позиції КРЕС, «Ефективне виконання обов'язкового судового рішення є основоположним елементом верховенства права й забезпечує довіру суспільства до судової влади. Незалежність судової влади та право на справедливий суд нівелюються через невиконання судового рішення» [18]. Підкреслимо також, що активність суду на етапі виконання рішення має бути обумовлена виключно ініціативою учасників виконавчого провадження, адже протилежне суперечило би концепту суду як незалежного й неупередженого арбітра у справі.

Отже, правова природа судового контролю у виконавчому провадженні є двоєдиною: з одного боку, повноваження суду на цьому етапі цивільного судочинства сприяють повному, швидкому й ефективному виконанню рішення суду, а з іншого – судовий контроль спрямований на дотримання й поновлення порушених прав учасників виконавчого провадження.

Пропорційність способів правового захисту під час судового контролю за виконанням судових рішень є одним із міжнародно-правових стандартів виконавчого провадження [18]. Закон України «Про виконавче провадження» називає співмірність заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями однією із засад виконавчого провадження [19], що знаходить своє втілення як в окремих нормах цього Закону, так і в правових позиціях Верховного Суду. За результатами дослідження, проведеного громадською організацією «Pro

Justice» у 2026 році серед 460 респондентів із трьох цільових груп: судді, представники позивачів і представники відповідачів, до причин неефективності способів правового захисту, застосованих під час судового контролю за виконанням судових рішень, були віднесені такі: «формалізація розгляду звернень і скарг, нечіткість процесуальних строків, фрагментарна цифровізація, недостатня відповідальність за невиконання ухвал та системний дефіцит фінансування з боку держави, що безпосередньо підриває авторитет правосуддя» [12, с. 121].

З позиції європейських експертів, серед шляхів підвищення способів правового захисту під час судового контролю за виконанням судових рішень виділяються такі: «електронний арешт банківських рахунків та його обмеження; онлайн-пошук активів боржника; звернення стягнення на цифрові активи; електронні аукціони арештованих активів; національна база даних електронних аукціонів нерухомості; автоматизована система виконавчого провадження; комунікація через офіційну адресу електронної пошти; використання штучного інтелекту; кодекси професійної етики для виконавців; стандарти якості для виконавців; органи, відповідальні за нагляд та/або моніторинг діяльності виконавців; медіація на стадії виконавчого провадження» [4, с. 25].

Названі чинники, на нашу думку, належать до загальних організаційних передумов дієвості не лише виконавчого провадження, а й правосуддя в цілому. Безумовно, підвищення загального рівня ефективності роботи Державної виконавчої служби та приватних виконавців позитивно впливає на дієвість виконавчого провадження як такого, однак, на нашу думку, такі заходи не є достатніми без реальних інструментів впливу на поведінку боржника, які змусили б його швидко виконати свої матеріальні та / або особисті зобов'язання й виключили би або максимально мінімізували би можливості процесуальних зловживань з його боку.

Безумовно, практика Верховного Суду є одним із надважливих інструментів забезпечення пропорційності способів правового захисту під час судового контролю за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві.

Постановою КГС ВС від 5 травня 2025 року у справі № 176/1715/23 забезпечене право на безумовне касаційне оскарження дій виконавців: «Судовий контроль за виконанням судових рішень має свої властивості, що відрізняються від розгляду справ у порядку позовного, окремого та наказного провадження. Предметом судового розгляду в таких справах є додержання вимог законодавства про виконавче провадження державних виконавців, інших посадових осіб органу державної виконавчої служби або приватних виконавців. Право на касаційне оскарження судових рішень у справі за скаргами на дії державного виконавця відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України не залежить від малозначності справи і її розгляду в порядку спрощеного позовного провадження. Посилання на випадки, передбачені підпунктами «а» – «г» п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України, не мають значення в цих ситуаціях, оскільки не потребують використання цих зазначених у ЦПК України спеціальних підстав для оскарження. Таке касаційне оскарження допускається на загальних підставах, передбачених ч. 2 ст. 389 ЦПК України» [20]. Варто підкреслити, що і до винесення вказаної постанови Верховного Суду скарги у виконавчому провадженні досить часто ставали предметом перегляду суду касаційної інстанції. З одного боку, право учасника виконавчого

провадження на касаційний перегляд його процесуальних претензій до виконавця або інших учасників правовідносин забезпечує доступність правосуддя, а з іншого боку – касаційний перегляд цієї категорії справ забирає час та істотні процесуальні ресурси, тоді як переважна більшість питань у виконавчому провадженні має оперативно вирішуватися між виконавцем і сторонами виконавчого провадження (стягувачем і боржником).

В постанові КЦС ВС від 22 травня 2026 р. у справі № 606/1141/25 роз'яснено, який спосіб захисту є належним для боржника в разі, якщо виконавець не зняв арешт із його майна через знищення матеріалів виконавчого провадження, що мало місце через те, що борг було погашено боржником через багато років після відкриття виконавчого провадження, адже боржник перебував у місцях позбавлення волі. Верховний Суд роз'яснив, що «в разі, якщо опис та арешт майна проводився державним виконавцем, скарга сторони виконавчого провадження розглядається в порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України. Інші особи, які є власниками (володільцями) майна і які вважають, що майно, на яке накладено арешт, належить їм, а не боржникові, можуть звернутися до суду з позовом про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту, що передбачено Законом України «Про виконавче провадження». Таким чином, боржник в разі наявності безпідставно незнятого арешту з його майна повинен не пред'являти позов до органів Державної виконавчої служби, а подавати скаргу на дії державного виконавця, що буде належним способом судового захисту [21]. Вважаємо, що такий підхід Верховного Суду є раціональним, адже через принцип процесуальної економії всі питання, які виникають між сторонами виконавчого провадження (стягувачем і боржником) мають вирішуватися саме в форматі оскарження дій, бездіяльності або рішень виконавця, а не шляхом ініціювання нового позовного провадження. Це не лише дозволяє сконцентрувати всі питання, що виникають під час виконання рішення суду, в одному судовому органі й в одному складі суду, а й зменшити час, необхідний для розгляду й вирішення цих питань, уникаючи правової невизначеності.

В постанові КЦС ВС від 04 вересня 2024 р. у справі № 757/53921/23-ц були роз'яснені повноваження виконавця щодо отримання інформації, яка належить до банківської таємниці у виконавчому провадженні. Так, на думку Суду, «виконавець під час здійснення виконавчого провадження, ... має право одержувати будь-яку інформацію, необхідну для проведення виконавчих дій, в тому числі конфіденційну, отримувати від банків та інших фінансових установ інформацію, яка містить банківську таємницю. Інформацію про наявність рахунків/електронних гаманців та/або стан рахунків/електронних гаманців боржника, рух коштів та операції за рахунками/електронними гаманцями боржника, а також інформацію про договори боржника про зберігання цінностей або надання боржнику в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком, виконавець має право одержувати від банків (інших фінансових установ) без рішення суду, а іншу інформацію, яка містить банківську таємницю та необхідна для проведення виконавчих дій, – за рішенням суду» [22]. Варто підкреслити, що оперативному отриманню інформації виконавцем про рахунки боржника сприяє електронний документообіг між банківськими установами, небанківськими

надавачами платіжних послуг, емітентами електронних грошей, а також органами Державної виконавчої служби й приватними виконавцями, що був запроваджений зусиллями Міністерства юстиції України у 2019 році [23]. Водночас на практиці можуть бути ситуації, коли банківські установи й небанківські надавачі платіжних послуг зволікають з наданням відповідей на запити виконавців, що дозволяє боржнику швидко вивести кошти з рахунків. Також багато практичних складнощів виникає з накладенням арешту на електронні гроші. Незважаючи на ці нюанси, альтернативи автоматизованому арешту коштів/електронних грошей боржників немає, а цей інститут потребує розвитку й удосконалення.

Враховуючи викладене, висновки щодо застосування норм права Верховного Суду у виконавчому провадженні виконують декілька функцій. По-перше, в них роз'яснюється порядок застосування окремих норм законодавства про виконавче провадження. По-друге, Верховний Суд здійснює розширене тлумачення тих норм, які є колізійними або неоднозначними при їх застосуванні. По-третє, під час судового контролю за виконанням судових рішень судом касаційної інстанції визначаються ефективні способи захисту прав учасників виконавчого провадження. По-четверте, висновки Верховного Суду щодо застосування норм права сприяють формуванню вихідних доктринальних положень в галузі цивільного судочинства, що підкреслює їх універсальне значення.

Законодавчі зміни, спрямовані на удосконалення судового контролю за виконанням судових рішень. Важливу роль в розвитку інституту судового контролю в цивільному судочинстві відіграв Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» від 21 листопада 2024 року № 4094-IX [24]. Цим нормативним актом до ЦПК України [25] внесені такі зміни:

- суд отримав право стягнути в дохід державного бюджету з відповідача, боржника чи їх керівників (якщо відповідач, боржник є юридичною особою) штраф у сумі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб в процедурі судового контролю (ст. 148 ЦПК України);
- спростив процедуру виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню, визначивши, що відсутність матеріалів судової справи у зв'язку з їх витребуванням судом апеляційної або касаційної інстанції не перешкоджає розгляду відповідних питань за заявою стягувача або боржника (ст. 432 ЦПК України);
- аналогічне спрощення відбулось і щодо відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання рішення суду (ст. 435 ЦПК України);
- посилена відповідальність боржника щодо судового рішення про зобов'язання вчинити певні дії щодо майна стягувача або майна, присудженого на користь стягувача, зокрема, в разі, якщо боржник протягом двох місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження за заявою стягувача не виконує рішення суду, це є самостійною підставою для зміни способу і порядку виконання такого судового рішення шляхом стягнення з боржника суми вартості відповідного майна, крім випадків, коли стягувач перешкоджає провадженню виконавчих дій, вартість майна неможливо визначити або майно відповідно до закону не може оцінюватися (ст. 435 ЦПК України);

– встановлено, що судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах здійснює суд, який розглянув справу як суд першої інстанції (ст. 447 ЦПК України);

– розширено право на звернення із скаргою до суду, зокрема, визначено, що сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права (ст. 447⁻¹ ЦПК України);

– уточнено вимоги до подання скарги у виконавчому провадженні та процедуру її розгляду, зокрема, передбачено можливість суду повернути скаргу скаржнику без розгляду протягом чотирьох днів після її надходження до суду через недотримання формальних вимог до подачі скарги, визначено обов'язок суду поінформувати орган державної виконавчої служби, приватного виконавця про прийняття скарги до розгляду, запроваджено можливість поновлення судом пропущеного для подання скарги строку на підставі клопотання особи (ст. 448, 449 ЦПК України);

– визначено 20-тиденний строк розгляду скарги з дня прийняття її до розгляду у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються (ст. 450 ЦПК України);

– по-новому сформульовані способи захисту суб'єктивного права в разі встановлення обґрунтованості скарги, зокрема, у такому випадку суд скасовує оскаржувані рішення та визнає оскаржувані дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника) (ст. 451 ЦПК України);

– запроваджено новий інструмент – звіт про виконання судового рішення в цивільних справах, який суд зобов'язує подати боржнику подати у встановлений ним строк. Стягувач вправі ініціювати цей процесуальний механізм у справах: що виникають із трудових правовідносин; що виникають із сімейних правовідносин; щодо відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення; щодо відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду; щодо відшкодування моральної шкоди; щодо захисту прав споживачів; щодо захисту честі, гідності та ділової репутації; в інших спорах немайнового характеру (ст. 453⁻¹–453⁻⁴ ЦПК України). Звіт про виконання судового рішення незалежно від характеру спору може бути постановлений судом, якщо боржником, який не виконує судові рішення, є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, суб'єкт господарювання державного або комунального сектору економіки (ч. 4 ст. 453⁻¹ ЦПК України).

На нашу думку, запроваджені зміни є вдалими і своєчасними, адже вони посилюють відповідальність боржника у виконавчому провадженні, привносять правову

визначеність в процедуру розгляду судом скарг на рішення, дії та бездіяльність виконавців, підвищують дієвість судового контролю шляхом запровадження права суду на скасування оскаржуваних дій виконавця й нового для цивільного судочинства інструменту – звіту про виконання судового рішення, який дозволяє суду покласти додаткові обов'язки на боржника, який ухиляється від виконання рішення суду. За наслідками розгляду звіту боржника суд вправі застосовувати до нього (або до керівника юридичної особи, якщо боржником є юридична особа) захід процесуального примусу у вигляді штрафу за правилами статті 148 ЦПК України (ч. 4 ст. 453⁻⁴ ЦПК України). При цьому вказані штрафи були підвищені до істотних розмірів: від 66 560 грн до 133 120 грн з урахування розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб у 2026 році. Фінансові стягнення є важливим стимулом для забезпечення правомірної поведінки боржника. Важливою є можливість встановити чіткі строки звітності для боржника й сувора регламентація форми звіту на законодавчому рівні (ч. 2 ст. 453⁻³ ЦПК України). Це надає суду, що постановив рішення у справі, реальні інструменти впливу на процесуальну поведінку боржника, які до ухвалення Закону України № 4094-ІХ були вкрай обмеженими. Як вірно відзначає суддя Верховного Суду Я.О. Берназюк, «звіт про виконання судового рішення є не пояснювальним листом боржника, а доказовим процесуальним документом, який суд має оцінити з погляду реальності, повноти й добросовісності виконання; звіт може стати процесуальним «містком» від констатації невиконання до більш ефективного способу примусового виконання» [15].

Висновки. Підсумовуючи викладене, зауважимо, що пануюча в науковій доктрині й судовій практиці теза щодо того, що виконавче провадження є невід'ємною стадією й заключним етапом процесу відправлення правосуддя ґрунтується на нормах чинного законодавства й впливає із прецедентної практики Європейського суду з прав людини.

Природа судового контролю у виконавчому провадженні є двоєдиною: з одного боку, повноваження суду на цьому етапі цивільного судочинства сприяють повному, швидкому й ефективному виконанню рішення суду, а з іншого – судовий контроль спрямований на дотримання й поновлення порушених прав учасників виконавчого провадження. При цьому активність суду на етапі виконання рішення в цивільному судочинстві має бути обумовлена виключно ініціативою учасників виконавчого провадження, адже протилежне суперечило би концепту суду як незалежного й неупередженого арбітра у справі.

Принцип обов'язковості судових рішень, передбачений ст. 129⁻¹ Конституції України й цивільно-процесуальним законодавством, знаходиться в прямому зв'язку із вимогою до боржника щодо виконання власних зобов'язань, які виникли в результаті цивільно-правових відносин. Невиконання або неналежне виконання боржником цих зобов'язань зумовлює появу спору про право цивільне, яке розв'язується судом в порядку, передбаченому процесуальним законодавством, а пізніше – передається на примусове виконання до компетентної посадової особи (державного або приватного виконавця).

Висновки щодо застосування норм права Верховного Суду у виконавчому провадженні виконують декілька функцій. По-перше, в них роз'яснюється порядок застосування окремих норм законодавства про виконавче провадження. По-друге,

Верховний Суд здійснює розширене тлумачення тих норм, які є колізійними або неоднозначними при їх застосуванні. По-третє, під час судового контролю за виконанням судових рішень судом касаційної інстанції визначаються ефективні способи захисту прав учасників виконавчого провадження. По-четверте, висновки Верховного Суду щодо застосування норм права сприяють формуванню вихідних доктринальних положень в галузі цивільного судочинства, що підкреслює їх універсальне значення.

Література:

- Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС». Розпорядження Кабміну від 14 травня 2025 р. № 475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text>.
- Механізм справедливості: як працює система примусового виконання судових рішень. Міністерство юстиції України. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/mechanizm-spravedlivosti-yak-pratsyue-sistema-primusovogo-vikonannya-sudovih-rishen>
- Конституція України. 28 червня 1996 р. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Блазоне М. Оцінка ефективності та якості системи виконання рішень: порівняльний аналіз європейських підходів. *Право Джастіс*. 2026. 60 с. С. 9. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/6a16eb5001ee3523108150.pdf>
- Виконання судових рішень як чинник довіри до судової влади: у Верховному Суді вчоргове обговорили проблематику виконання судових рішень разом із приватними виконавцями. 1 травня 2026. *Офіційний веб-сайт Верховного Суду*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/2019904>
- Цувіна Т. А. Виконання судових рішень у контексті права на справедливий судовий розгляд. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 141. С. 80-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2018_141_9.
- Виконавче провадження: теорія та практика : монографія / [Р. Ф. Ханова, С. О. Кравцов, І.О. Ізарова та ін.] ; за заг. ред. р. Ф. Ханової, С. О. Кравцова. Харків : Право, 2021. 672 с.
- Кройтор В.А., Сібільов Д.М. Реалізація функції судового контролю за виконавчим провадженням. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5(19). С. 299–305. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/items/869532e0-8ed7-42a8-acfd-60b867e4fddd>
- Верба-Сидор О. Б. Співвідношення судового та відомчого контролю за діяльністю приватних виконавців у механізмі забезпечення прав особи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка : наук.-теорет. журн*. 2021. Том 2. № 94. С. 84–98. URL : <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1372/1243>.
- Жукевич І.В. Судовий контроль за виконанням рішень в позовному провадженні цивільного судочинства в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск 3, 2023. С. 135–139. URL : <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/437/391>.
- Резнікова В.В., Щербина В.С. Судовий контроль як елемент ефективності господарського судочинства (теоретико-правові аспекти). *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1, 2026. С. 33–40. С. 39. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.6>
- Чумак Р., Фонова О., Бутирська І., Соловійова В. Юрисдикційний аналіз судового контролю в Україні. *Звіт Pro Justice*. 2026. 144 с. С. 121; С. 17. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/69b3d1b5e69b3d1b5e7534557248157.pdf>
- Постанова КЦС ВС від 17 вересня 2024 р. по справі № 2-1704/09. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121957725>
- Черненко І.В. Судовий контроль за виконанням судових рішень в Україні. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії (PhD). Спеціальність: 081 «Право», Галузь знань: 08 «Право». Київ, 2026. 202 с. С. 162.
- Берназюк Я. Звіт про виконання судового рішення у публічно-правових спорах: стандарти Верховного Суду та проблеми застосування. *Вебінар «Звіт про виконання судових рішень у господарських спорах: перші підсумки дії нового механізму» 15 травня 2026 р.* URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpeglclefndmkaj/https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezent2026/Zvit_sud_rishennya.pdf
- Горнські проти Греції. Рішення Європейського суду з прав людини від 19 березня 1997 року. П. 40. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079#Text
- Постанова КГС ВС від 28 травня 2019 року у справі № 905/2458/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82294154>
- Висновок № 13 (2010) Консультативної ради європейських суддів Про роль суддів у виконанні судових рішень. 19 листопада 2010 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/no13_of_pereklad.pdf
- Про виконавче провадження. Закон України від 2 червня 2016 р., № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
- Постанова КЦС ВС від 5 травня 2025 року у справі № 176/1715/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127423071>
- Постанова КЦС ВС від 22 травня 2026 р. у справі № 606/1141/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136739310>
- Постанова КЦС ВС від 04 вересня 2024 року у справі № 757/53921/23-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121626180>
- Порядок автоматизованого арешту коштів/електронних грошей боржників на рахунках/електронних гаманцях, відкритих надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, емітентами електронних грошей. Затв. Наказом Мініюсту від 16.04.2019, № 1203/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0399-19#Text>
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень: Закон України від 21 листопада 2024 року № 4094-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4094-20#Text>
- Цивільний процесуальний кодекс України. Від 18 березня 2004 р., № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

Ovcharenko O. Judicial control in enforcement proceedings under the martial law regime as a guarantee of the enforceability of court decisions principle

Summary. The author examines the legal nature of judicial control in enforcement of court decisions in civil proceedings as an independent procedural guarantee for the implementation of the constitutional principle of the binding nature of court decisions. The author analyzes doctrinal approaches to defining the concept of judicial control, provisions of the Constitution of Ukraine, the case law of the European Court of Human Rights, and the legal positions of the Supreme Court regarding the content and functional purpose of this institution. It is argued that the legal nature of judicial control in enforcement proceedings is twofold: on the one hand, the court's powers at this stage of civil proceedings facilitate the full, prompt, and effective enforcement of the court's decision; on the other hand, judicial control is aimed at ensuring compliance with and restoring the violated rights of the parties to the enforcement proceedings. A connection is established

between the principle of the binding nature of court decisions, the court's procedural powers, and the debtor's obligation to comply with the court decision. It is concluded that judicial control should be exercised exclusively at the initiative of the parties to enforcement proceedings, which ensures a balance between the effectiveness of the enforcement of court decisions, the principle of judicial independence, and adherence to the concept of fair trial.

It has been argued that the Supreme Court's rulings on the application of legal provisions in enforcement proceedings serve several functions. First, they clarify the procedure for applying specific provisions of the legislation on enforcement proceedings. Second, the Supreme Court provides a broad interpretation of those provisions that are conflicting or ambiguous in their application. Third, during judicial review of the enforcement of court decisions, the court of cassation identifies effective means of protecting the rights of parties to enforcement proceedings. Fourth, the Supreme Court's conclusions regarding the application of legal provisions contribute to the formation of foundational doctrinal principles in the field of civil procedure, which underscores their universal significance.

It is emphasized that the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Improvement of Provisions on Judicial Control in the Enforcement of Court Decisions", No. 4094-IX, dated November 21, 2024, has become important for the development of the institution of judicial control in civil proceedings. The law amends the Code of Civil Procedure of Ukraine, significantly strengthening the debtor's substantive and procedural liability in enforcement proceedings, detailing the timeframes and procedure for the court's consideration of complaints against decisions, actions, and inaction by enforcement officers, and enhances the effectiveness of judicial control by granting the court the right to annul contested actions by enforcement officers and by introducing a new tool for civil proceedings – the report on the enforcement of a court decision—which allows the court to impose additional obligations on a debtor who evades enforcement of the court decision.

Key words: civil proceedings, enforcement proceedings, judicial control in enforcement proceedings, the principle of the enforceability of court decisions, debtor, creditor, the debtor's liability in enforcement proceedings, report on the enforcement of a court decision.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026